

Koristna dela zahtevajo ljudi

Bertolt Brecht Darko Suvin razdeli
njegove drame ter jih postavi
v zgodovinski in gledališki kontekst

Knjiga esejev Darka Suvina *Brechtovo ustvarjanje in horizont komunizma* je sicer namenjena dramaturgom, gledališkim teoretikom in gledališčnikom, a je tudi spodbuda, da spet vzamemo v roke knjigo ali, kot je on temu rekel, orožje in začnemo prebirati njegove pesmi in igre.

IRENA ŠTAUDOHAR

Ob branju Suvinove knjige esejev,

ki je pred kratkim izšla v Knjižnici Mestnega **gledališča ljubljanskega** (urednik in avtor spremne besede Aldo Milohnič, prevajalka Seta Knop), sem premišljevala o tem, da so danes drame in eseji tega nemškega dramatika, tako kot romani in spisi Georgea Orwella, vedno bolj aktualni. Njuno pisanje pred drugo svetovno vojno, v katerem sta svarila pred fašizmom, opisovala bedo delavskega razreda in pohlep kapitalistov ter pozivala bralce ne k čustvovanju, temveč razumevanju, bi lahko skoraj dobesedno prestavili v so-

dobni svet. Njune besede bi se grozljivo zilile s sodobnim časom. Bertolta Brechta (1898–1956) še nikoli nisem razumela tako dobro kot zdaj. V svetu brez utopije, v katerem si globalno katastrofo lažje predstavljamo kot svetlo prihodnost, njegove pesmi in dialogi, v katerih piše o zanamcih in slabem stanju sveta, ki ga jim zapuščamo, zvenijo zelo vizionarsko.

V *Sveti Ivani Klavniški* – Darko Suvin, ki velja za enega najboljših brechtologov, ji posveti dolgo poglavje – glavna junakinja, ki je ustvarjena po motivu Ivane Orle-

anske, tik pred koncem življenja reče: »Hitro izginjajoča s tega sveta, brez plodu, vam pravim: poskrbite vendar, da vi, ko boste zapuščali svet, niste bili le dobri, ampak ste zapustili dober svet.« Ali pa iz iste drame: »In tudi tisti, ki vam pravijo, da se lahko dvignete v duhu, čeprav ste obtičali v blatu, tudi tištim bi moral človek razbiti glavo ob cestni jarek.«

Suvin, tudi priznani teoretik znanstvenofantastične literature, ki jo razvija že petdeset let, v esejih, ki so zbrani v knjigi (nekateri so še iz sedemdesetih let prejšnjega stoletja), dramaturško razdela Brechtove drame *Kavkaški krog s kredo*, *Sveta Ivana Klavniška*, *Galileo Galilei*, *Opera za tri groše ...* ter jih postavi v zgodovinski in gledališki kontekst. Seveda pa ni bil le dober teoretik in dramatik, ampak tudi praktik in pesnik.

Gledališče kot učilnica

Suvin opiše Brechtov dialektični teater, v katerem je izpopolnjeval tako imenovano didaktično metodo, saj je hotel, da bi gledalci bolje razumeli svet, v katerem živijo. Tako Suvin ugotavlja, da imajo njegova dela dve glavni potujitveni sestavini – pogled od spodaj in pogled od zgoraj. Pogled od spodaj je anarhistični, humorni »švejkovski pogled – podoba dobrega junaka, kot je Haškov Švejk, ki je ob soočanju s svetom sentimentalni, naiven, praktičen. In pogled od zgoraj, ki je racionalen in kritično ter filozofsko ocenjuje družbo. Brecht je hotel, da bi njegovo gledališče odprlo oči »povprečno dovzetnemu človeku jutrišnjega sveta«, da bi lahko dojel in videl človeške odnose. Prav tako je hotel, da se igralci v svoje vloge ne življajo, ampak jih razumejo in šele potem interpretirajo. Oziroma kot je to zelo plastično povedal, »naj jim solze tečejo iz možganov« in ne iz oči. Vedno ga je zanimala zgodovina kot usoda, ki jo kroji človek sam. Spremembe so možne, je verjel Brecht.

Suvin v enem od esejev dramaturško izjemno precizno razdela dramo *Sveta Ivana Klavniška*, v kateri Brecht zelo plastično prikaže delovanje kapitalizma, saj postavi dogajanje v mesno industrijo oziroma klavnice v Chicagu. Oblikuje političnoekonomsko piramido moči: na vrhu so kapitalisti iz New Yorka, sledijo jim borzni delavci, nemočni zaradi usode, ki prihaja od zgoraj »kot dež«, tu so še rejci živine in na dnu živali, ki so brez pravic in jih nemočne vozijo v klavnice. Ivana je upornica, zagovornica revnih,

ki spodbujajo delavce, naj se združijo in uprejo, a na koncu se izmuči, utopi v blatu in umre. Kmalu jo oblastniki povzdignejo v mučenico, kar je, kot cinično ugotavlja dramatik, dokaz, »da je človeštvo pri kapitalistih v visokih časteh«.

Daljši esej je posvečen tudi drami *Galileo Galilei*, ki jo je Brecht napisal večkrat in z njo nikoli ni bil zadovoljen, ves čas jo je spreminjal in aktualiziral. Umrl je prav sredi vaj za njeno uprizoritev. Vprašanje o znanosti, s katerim se ukvarja glavni junak Galilei, se namreč po eksploziji atomske bombe v Hirošimi za vedno spremeni.

Ali po atomski bombi sploh lahko še verjamemo, da znanost služi človeštvu? Galilei je zelo zanimiv in protisloven lik, na začetku je sončni junak, vitez jasne luči in znanja, ki se potem spremeni v izdajalca znanosti, človeka brez hrbtenice. Ali pa je morda le izdal svoja prepričanja, da jih je lahko ohranil? Konec drame je odprt in nedokončan, aktualen, bi lahko dejali. Ali kot pravi Galilei: »Kako dolgo dela trajajo? Tako dolgo, dokler niso končana. [...] Korišna dela zahtevajo ljudi.«

Vse te ženske

Zadnji esej v knjigi je posvečen Brechtovi sodelavki in ljubici Elisabeth Hauptmann, ki jo je Suvin tudi osebno srečal kot starejšo gospo v Berlinu in je nanj naredila velik vtis. Elisabeth Hauptmann, lepota z mandljevimimi očmi, je prišla v Berlin iz province leta 1922, z Brechtom sta se srečala dve leti kasneje. Njuna zveza je bila strastna, dramatična ter polna preprirov. Leta 1929 je poskusila narediti samomor, ker se je Brecht poročil z igralko in sodelavko Helene Weigel, čeprav ne vemo, ali je to res bil prvi vzrok.

Sabine Kebir, nemška književna kritičarka in poznavalka življenja in dela Elisabeth Hauptmann, ki jo večkrat citira tudi Suvin, je napisala: »Samomorilskih namenov pri moških si ne razlagamo avtomatično z ljubezenskimi bridkostmi, pri ženskah pa skoraj vedno.« Kasneje sta se z Brechtom spet zblížala. Rešila je njegovo imetje, medtem ko je bil Brecht v ZDA, njo pa so zaprli nacisti. Benjaminu, s katerim si je dopisovala, je o odnosu z Brechtom napisala: »Najin odnos je bil trepek in nič kaj nežen in neroden, a bil je največje delovno prijateljstvo, kar jih boste kdaj imeli in kar jih bom kdaj imela jaz.« Imela je tudi druga ljubezenska razmerja, večkrat je poskusila narediti samomor in bila močno depresivna. Po vojni je živela v Berlinu in rada sprejemala

na obisk brechtologe z vseh koncev sveta.

Prav Elisabeth Hauptmann naj bi bila prava avtorica *Opere za tri groše*, s katero je Brecht zaslovel. O tem, da so Brechtove ljubice, bilo jih je res veliko, poleg nje še Maria Rosa Amann, Isot Kilian, Margarete Steffin, Ruth Berlau, Paula Banholzer, Marianne Zoff ..., bile tudi avtorice oziroma soustvarjalke njegovih del, obstaja več teorij in knjig. A Suvin pravi, da je bil Brecht zelo karizmatična oseba (njegova hči je nekoč povedala, da bi znal osvojiti še ptico na drevesu) in da je zbiral okoli sebe zanimive sodelavce in sodelavke, ki so bili pametni, nadarjeni in so ga inspirirali. Njihove analize in besede so velikokrat končale v Brechtovih delih.

Bil je človek, ki je hlastal po življenju. Drame so velikokrat sestavljali skupaj, a so njihove avtorske pravice pozabljene. Ostal je samo on, veliki monolit. Njegov opus je zato ostal brez navedbe vseh teh predvsem ženskih imen in soavtorstva, a kot pravi Suvin, je do tega prišlo brez Brechtovega naklepa. Sabine Kebir primerja Brechta z velikanskim sesalnikom za prah, ki sesa ideje in zgodovino, jih premeša v svoji notranjosti in jim pridoda nove oblike in pomene. Brecht in komunistični prijatelji so propagirali svobodno ljubezen, ki je bila v tistem času v boemskem Berlinu izraz svobodnega človeka, a ta seksualna odprtost je v praksi lomila ženska srca in trla duše.

Po drugi strani je bilo sodelovanje z Brechtom takrat za mnoge ženske edina pot, da so lahko postale ustvarjalke, saj, kot je napisala Elisabeth Hauptmann, takrat ni bilo veliko možnosti za lastno kariero, uspele so le tiste redke, ki so imele izjemen talent in bile zraven še bogate. Večkrat je tudi povedala, da je bil Brecht najbolj borben človek na svetu, da je bilo njeno delo z njim učenje in da se je ona naučila več.

Znanec iz Berlina, ki je bil nekoč izvrsten dramaturg, potem pa je zapustil gledališče in postal pisatelj, je nekoč delal kot asistent meni tako ljubega in že pokojnega dramatika Heinerja Müllerja, ko je bil ta intendant v Berliner Ensemble, slavnem gledališču, ki ga je Brecht ustanovil

leta 1949 z ženo Helene Weigel. Vedno, ko ga srečam, ga rada sprašujem o tem, kakšen je bil Müller, kako je bilo sodelovati z njim. Povedal mi je anekdoto, da je Müller delal v nekdanji Brechtovi pisarni in da je nekoč odkril, da je imela skrivna vrata, ki so vodila na ulico in skozi katera se je Brecht rad izmuznil, ne da bi to opazila njegova žena v sosednji pisarni, in obiskal kakšno izmed ljubic.

Sabine Kebir primerja Brechta z velikanskim sesalnikom za prah, ki sesa ideje in zgodovino, jih premeša v svoji notranjosti in jim pridoda nove oblike in pomene.